

Mircea Rusnac

Mișcări protestatare ale studenților timișoreni înainte de anul 1956

Marea mișcare a studenților din Timișoara din lunile octombrie-noiembrie 1956, declanșată în contextul desfășurării revoluției anticomuniste maghiare, a reprezentat cea mai înaltă formă de protest față de regimul stalinist și de ocupația militară sovietică din România aceluși timp. După cum aprecia unul dintre istoricii acestei manifestări: „Mișcarea studențească de la Timișoara din octombrie-noiembrie 1956 face parte, cu specificul ei distinct, din această dramatică rezistență deschisă, de masă, împotriva unui regim oprimator, total străin de tradițiile democratice românești.”

(1) În același timp, puternica acțiune studențească din capitala Banatului nu izbucni pe un teren gol, deoarece această regiune suporta cu mai multă greutate decât alte zone ale României duritatea regimului instaurat la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Majoritatea studenților de la facultățile din Timișoara proveneau din satele Banatului, a căror populație era profund marcată de sentimentul dreptului de proprietate. De asemenea, aici locuiau mai multe minorități, cele mai importante fiind cea germană, cea maghiară și cea sârbă, care mențineau contactul cu țările de origine și conectau regiunea la contextul general al Europei central-răsăritene.

În consecință, amploarea măsurilor represive luate de regim a determinat în rândul populației Banatului declanșarea unei puternice mișcări de rezistență, care s-a manifestat pe multiple planuri. Cea mai avansată a fost rezistența armată de lungă durată din Munții Banatului, dar au mai existat și alte forme, între care amintim constituirea de organizații secrete anticomuniste, răspândirea de manifeste împotriva regimului sau desfășurarea unor acțiuni de sabotaj. „Mișcarea studențească de la Timișoara din toamna anului 1956 a fost consecința directă a realităților dramatice impuse de regimul comunist în România și o parte organică a formelor de acțiune deschise împotriva acestui regim oprimator. Ea se așează totodată în șirul unor mișcări studențești începute încă din noiembrie 1945, care au definit studențimea timișoreană ca o forță social-politică democratică, angajată în combaterea noilor structuri, subordonate în totalitate intereselor sovietice, străine de tradiția românească.” (2)

În continuare, vom încerca să surprindem momentele esențiale ale rezistenței anticomuniste a studenților din Timișoara în intervalul 1945-1956. Într-adevăr, imediat după instaurarea de către Uniunea Sovietică, puterea ocupantă în România, a guvernului Petru Groza, viitorii intelectuali ai Banatului au luat o atitudine hotărâtă împotriva noului curs pe care țara începea să alunece. Astfel, deja la 8 noiembrie 1945, concomitent cu marile demonstrații promonarhice și anticomuniste de la București și din alte numeroase orașe ale țării, desfășurate în aceeași zi, studenții de la Politehnica și Institutul de medicină din Timișoara au participat în număr mare la demonstrația similară din acest oraș. Cu acea ocazie, a și avut loc o primă confruntare de stradă între studenți și grupurile de șoc comuniste susținute de soldații sovietici. (3)

O altă manifestare deschisă a studenților împotriva noului regim a avut loc cu ocazia zilei naționale a României din 10 mai 1946, când ei au hotărât să organizeze o acțiune în favoarea regelui Mihai, separată de programul oficial. Această manifestație a început la amiază în fața clădirii Operei, de unde studenții încolonați au străbătut bulevardul Mihai Viteazul către Politehnică. Deși manifestația s-a desfășurat în mod pașnic și disciplinat, ea a fost atacată în mod brutal de Poliție cu lovituri de baston și de pumn, fiind împrăștiată prin aceste mijloace, iar mai mulți studenți au fost arestați. „În seara zilei de 10 mai 1946, pe străzile din jurul Școlii politehnice, ciocnirile au continuat până noaptea târziu.” (4)

În iunie 1946, a fost declanșată greva generală a studenților din Timișoara, caracterizată astfel de unul dintre principalii ei organizatori: „Grevă studenților timișoreni din anul 1946 a fost doar o verigă în lanțul de evenimente ce au marcat instaurarea și consolidarea stăpânirii comuniste în România.” (5) Această grevă s-a încadrat în mișcarea de rezistență anticomunistă pe care opoziția democratică încerca să o susțină în acea perioadă. (6)

Prima formă a mișcării a avut loc în zilele de 4-6 iunie, când studenții de la Politehnica și Institutul de medicină din Timișoara au declanșat greva generală, în semn de solidaritate cu manifestația studenților români din Cluj și ca formă de protest împotriva guvernului Petru Groza, dominat de comuniști și impus de puterea ocupantă. O moțiune adoptată de studenții de la Politehnică cu această ocazie specifică: „Studenții adunați în ședință extraordinară se solidarizează cu studențimea clujeană, declarând grevă imediat, și vor menține greva până la pedepsirea exemplară a vinovaților incidentelor de la Cluj.” (7) Această primă manifestare a fost însă repede reprimată, în urma dispoziției Ministerului educației naționale, senatul universitar al Politehnicii exmatriculând un număr de zece studenți, „care au fost capii greviștilor.” (8)

Potrivit lui Cezar Zugravu, organizatorul citat mai sus, această grevă a durat de la mijlocul lunii iunie până în luna octombrie 1946. (9) Centrul studențesc din Cluj a solicitat acțiuni de solidarizare ale tuturor studenților din țară cu cei care fuseseră agresați și arestați de agenții guvernului. În timp ce la Iași și la București cererea a rămas aproape fără ecou, studenții din Timișoara au hotărât, în întrunirea din 17 iunie din sala cantinei, să declanșeze greva generală, constând în neparticiparea la cursuri, seminarii, lucrări practice și la orice alte activități până la normalizarea situației de la Cluj. (10)

Curând, guvernul a trimis emisari, atât la Cluj, cât și la Timișoara, pentru a negocia cu studenții greviști. La Cluj s-a deplasat ministrul justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, care a recunoscut într-un discurs vinovăția maghiarilor pentru toate dezordinile petrecute în acel timp în Transilvania. În schimb, la Timișoara, deși studenții solicitaseră sosirea primului ministru Petru Groza sau a ministrului educației, Ștefan Voitec, nu au ajuns decât subsecretarul de stat Aurel Potop și profesorul Miron Niculescu de la București. Discuțiile au avut loc la primăria orașului, studenții trimițând o delegație de „rang mai mic”, formată din reprezentanți ai anilor III și IV, condusă de Alexandru Bitang. Ei au declarat trimișilor guvernului, conform celor hotărâte de comitetul grevist, că nu vor înceta acțiunea până nu vor fi satisfăcute toate doleanțele studenților din Cluj. (11) Acestea erau în fapt doleanțele întregii studențimi române. Discuțiile nu au avut însă niciun rezultat concret.

O delegație a studenților din Timișoara s-a deplasat la Cluj, pentru a constata în ce măsură lucrurile s-au normalizat după vizita de acolo a ministrului Pătrășcanu. Ei au înțeles că nu se rezolvase nimic și, în consecință, greva de la Timișoara a continuat. (12) În timpul desfășurării ei, studenții ocupau până la refuz amfiteatrele și sălile de curs, iar la intrarea profesorilor intonau imnul patriotic Deșteaptă-te române sau cântecul studențesc Gaudeamus igitur. (13) Studenții au fost susținuți și încurajați în acțiunile lor de o serie de profesori ai Politehnicii, între care îi amintim pe: Marin Bănărescu, Plauțiu Andronescu, Alexandru Nicolau, Adrian Stambuleanu, Severineanu, Bakonyi, Vlădea, Călniceanu, Bonea etc. (14) De altfel, și corpul profesoral al Politehnicii din Timișoara a fost profund afectat de politica represivă a regimului. Numeroși profesori, absolvenți și studenți ai acestei instituții au fost arestați în anii 1945-1950, începând cu profesorii Plauțiu Andronescu, Ovidiu Țino, Radu Țițeica, Adrian Stambuleanu, Kielburger etc. (15)

Și în cazul grevei generale, autoritățile au trecut la obișnuitele măsuri de reprimare. Un număr de 32 de studenți au fost arestați. Alertată, conducerea centrului studențesc a intervenit la rectorul Căndea, solicitând eliberarea lor. Acesta a consimțit să ceară autorităților să-i pună în libertate, ceea ce s-a și petrecut. (16)

În calitate pe care o avea, de președinte al centrului studențesc din Timișoara, Cezar Zugravu a fost convocat de către șeful biroului de Siguranță al chesturii de Poliție a orașului, comisarul Aurel Moiş, și de comandantul corpului de armată Timișoara. În ciuda presiunilor la care a fost supus de către aceștia, el a refuzat să dispună încetarea grevei. (17)

În cursul verii, studenții au hotărât să nu se prezinte la niciun examen. Prin urmare, au

reînceput exmatriculările și chiar arestările în rândul acestora, unii dintre ei fiind duși la închisoarea din Pitești, unde au făcut greva foamei. În toamnă, conducerea studenților a cerut încă o dată rectorului Cândea să intervină pentru eliberarea și reînscierea colegilor persecutați, ceea ce acesta a acceptat din nou să facă. (18)

În octombrie 1946, studenții au participat în număr mare la ceremonia sfințirii Catedralei ortodoxe din Timișoara, în prezența regelui Mihai, a patriarhului Nicodim și a premierului Petru Groza. Prilejul a fost folosit de studenți, ca și de numeroși locuitori ai orașului, pentru a manifesta din nou în favoarea regelui. Ultima ședință a comitetului studențesc grevist a avut loc după alegerile falsificate din 19 noiembrie 1946. La Cluj nu fusese satisfăcută nici una dintre doleanțele studenților. Ca urmare, conducerea greviștilor a predat colegilor din anul următor arhiva, steagul și spațiul unde se desfășurau discuțiile, fără ca acest comitet să se fi dizolvat în mod formal. (19)

Cezar Zugravu remarca, cu ocazia desfășurării acestei greve, „spiritul de solidaritate perfectă” între toți cei 3.000 de studenți, indiferent de naționalitate. (20) De asemenea, ei au fost susținuți în acțiunile lor de întreaga populație a orașului, în special de elevii claselor superioare de liceu, de elevele și profesoarele Institutului catolic „Notre-Dame”, de funcționarele de la Poșta centrală și de Societatea de Cruce Roșie. Totodată, el concluziona: „Greva și protestul nostru din anul 1946 au avut răsunet în țară și străinătate și au anticipat în mod natural grevele și mișcările studențești din toamna anului 1956, în timpul revoluției din Ungaria.” (21)

După falsificarea alegerilor din noiembrie 1946, comuniștii au proclamat „republica populară” la 30 decembrie 1947. Modelul sovietic era aplicat pretutindeni în mod brutal și direct. În consecință, rezistența studenților din Timișoara a trebuit să îmbrace forme noi, manifestările deschise de opoziție fiind tot mai riscante și represiunea regimului crescând permanent în amploare. În acei ani, numeroși studenți s-au implicat în activitatea organizațiilor anticomuniste. Ei au desfășurat o intensă propagandă în sânul populației prin răspândirea de manifeste, au susținut moralul familiilor deținuților politici și ale participanților la rezistența armată din Munții Banatului. În loturile judecate în acei ani de Tribunalul militar din Timișoara se aflau și numeroși studenți, care au primit condamnări la ani grei de închisoare. După cum își amintea un participant la acele evenimente: „Din 1948, liderii organizațiilor studențești în clandestinitate au înțeles că atragerea și pregătirea studenților pentru a deveni membri ai acestora trebuie să se realizeze prin crez politic democratic, echilibru psihic, disciplină, onestitate, sobrietate, demnitate în comportament și putere de sacrificiu.” (22)

În perioada 1949-1951, la Timișoara activau nu mai puțin de șapte organizații studențești anticomuniste, dintre care: două la facultatea de chimie industrială și câte una la facultatea de mecanică, facultatea de construcții, facultatea de electrotehnică, facultatea de mine și metalurgie și la Institutul de medicină. (23) Modul de organizare a activității acestora era în sistemul „spic”. Astfel, în 1949 s-a constituit nucleul uneia dintre organizațiile de la facultatea de chimie industrială, format din studenții Gheorghe Orădan, Tănase Tăvală, Romulus Palea, Iosif Popovici și Constantin Pitiș. Aceștia aveau responsabilitatea extinderii activității organizației. Ei pregăteau grupurile de studenți în scopul străngerii de ajutoare bănești și vestimentare destinate familiilor deținuților politici și ale partizanilor din munți, aflate într-o situație disperată. Prin strădaniile lui Gheorghe Orădan, ajutoarele adunate au ajuns la destinație. „El a făcut legătura cu grupurile de țărani revoltați din comunele: Sinte Mare, Șepreuș, Sânmartin din județul Arad, în 1949. De asemenea, cu grupul de fugari din vestul Munților Apuseni și cu Organizația național-creștină extinsă în vestul țării.” (24) Arestați în 1951, Gheorghe Orădan și Tănase Tăvală au fost condamnați pentru „uneltire contra ordinii sociale” la 12, respectiv 6 ani de reclusiune. (25) Ceilalți membri nu au fost arestați.

Anterior, la facultatea de chimie industrială mai existase încă un „grup subversiv de studenți”, care fusese condus de Gheorghe Popescu. Acesta a fost arestat în luna mai 1949. (26) Organizația studențească de la facultatea de mecanică număra printre conducătorii săi pe Grigore Frunză. La facultatea de construcții lider era studentul Ieronim Ispas, care se afla în legătură cu partizanii din zona Aiud, conduși de frații Spaniol. (27)

Studentul Hary Mild conducea un grup de la facultatea de electrotehnică, susținut și de elevi de naționalitate germană. Ei se ocupau cu răspândirea de manifeste anticomuniste și au fost

surprinși de autorități tocmai în timpul unei asemenea acțiuni. În consecință, pedepsele care le-au fost aplicate au fost deosebit de aspre. (28) La facultatea de mine și metalurgie exista de asemenea o organizație de tip „spic”, condusă de studentul Niculae Rusu. Niciun membru al acestui grup nu a fost deconspirat. Iar organizația studenților mediciniști era condusă de Gheorghe Niculcioiu și Marius Niculcioiu. Cea mai mare parte a membrilor ei au fost arestați și condamnați. (29)

Și documentele emise de autoritățile comuniste semnaleză descoperirea unor asemenea organizații studențești. Astfel, în octombrie 1949 au fost judecați numeroși studenți de la Politehnica din Timișoara, deoarece se organizaseră în vederea adunării unor ajutoare în bani pentru familiile deținuților politici și pentru desfășurarea de propagandă anticomunistă. Ei au fost acuzați de „crima de uneltire contra ordinii sociale”, fiind condamnați la pedepse de la 1 la 12 ani de închisoare. (30) În mai 1950, un grup de studenți de la Institutul de medicină din Timișoara au fost condamnați, la rândul lor, pentru că au răspândit de câteva ori manifeste care aveau următorul conținut: „Români, loviți fără cruțare vânzătorii patriei” și „Moarte comuniștilor, trădători de neam și terfelitori de țară.” (31) Iar în martie 1953, un alt grup de 11 studenți de la medicină au fost judecați și condamnați pentru că au răspândit manifeste în diferite instituții din Timișoara, având caracter anticomunist și îndemnând populația la rezistență împotriva regimului instaurat în România de ocupanții sovietici. (32)

Toate aceste organizații existente în acei ani au contribuit la menținerea spiritului de rezistență în rândurile studenților din Timișoara și ale populației din Banat, culminând cu marea mișcare din 1956. Aceasta a folosit contextul internațional, marcat de desfășurarea revoluției anticomuniste maghiare, însă, după cum se poate limpede observa, ea nu a apărut pe un teren gol. Și după 1956, până la răsturnarea regimului comunist din decembrie 1989, studenții din Timișoara au păstrat un climat de rezistență și de demnitate, după cum remarca și un istoriograf al revoluției: „Un focar de nemulțumire permanentă erau cele două institute de învățământ superior – Universitatea din Timișoara și Institutul politehnic, cu marile lor cămine găzduind vreo 20.000 de studenți. Localnicii vorbesc de numeroase tulburări pe parcursul anilor, multe dintre ele legate de problemele locale, dar adesea cu accente politice. De obicei, răbufnirile erau înăbușite fără tapaj. Conducătorii locali evitau cu grijă publicitatea. Departele de centrul puterii, ei învățaseră să tolereze unele lucruri, ca să prevină o răbufnire serioasă a nemulțumirii populare.” (33) Aceasta însă a izbucnit până la urmă, conducând la victoria revoluției din decembrie 1989.

Note:

1 Ioan Munteanu, Manifestația anticomunistă a studenților de la Timișoara din octombrie 1956. Semnificația politică națională, în *Analele Sighet* 8. Anii 1954-1960: fluxurile și refluxurile stalinismului, București, 2000, p. 636.

2 Ibidem, p. 638.

3 Ibidem, p. 638-639.

4 Cezar Zugravu, *Mărturii ale suferinței*, Iași, f.a., p. 25-26.

5 Ibidem, p. 22 (cap. Greva studenților timișoreni din anul 1946).

6 Mircea Rusnac, *Aspecte ale vieții politice din Banat în perioada 1944-1948*, în *Tibiscum*, Caransebeș, nr. 11, 2003, p. 398.

7 Ioan Munteanu, op. cit., p. 639.

8 Ibidem.

9 Cezar Zugravu, op. cit., p. 26.

10 Ibidem.

11 Ibidem, p. 26-27.

12 Ibidem, p. 27.

13 Ibidem.

14 Ibidem, p. 30-31.

15 Ibidem, p. 281-282 (cap. Profesorii, absolvenții și studenții Școlii politehnice din Timișoara care au fost anchetați, condamnați sau persecutați în perioada 1945-1950).

16 Ibidem, p. 27.

- 17 Ibidem, p. 27-28.
- 18 Ibidem, p. 28.
- 19 Ibidem, p. 28-29.
- 20 Ibidem, p. 29-30.
- 21 Ibidem, p. 30.
- 22 Tănase Pavel Tăvală, Aspecte ale rezistenței anticomuniste a studenților bănățeni în anii 1949-1951, în Analele Sighet 7. Anii 1949-1953: mecanismele terorii, București, 1999, p. 376.
- 23 Ibidem.
- 24 Ibidem, p. 377.
- 25 Ibidem.
- 26 Ibidem.
- 27 Ibidem.
- 28 Ibidem, p. 378.
- 29 Ibidem.
- 30 Ioan Munteanu, op. cit., p. 639.
- 31 Ibidem.
- 32 Ibidem, p. 639-640.
- 33 Nestor Rateș, România: revoluția încâlcită, București, 1994, p. 34.